

The Islamic Revolutionary Guard Corps' Doctrine of Training

Mohammad Hossein Ghanbari Jahromi ¹ | Masoud Mohammadi Elesti ²

Abstract

In order to achieve the goals of training and actualization of internal talents, using past experiences, existing teachings, and considering the speed of developments and the nature of possible future battles, and to increase the capability and efficiency of IRGC forces, a doctrine based on principles and values must be presented. The revolution should be compiled in accordance with the mission needs of the IRGC. In this research, we will compile the doctrine of training and education of the Revolutionary Guards. The present research is of developmental-applied type and is mixed with the research approach and is done using case-based method. The statistical population consists of military experts and specialists in the armed forces who have a history of service in strategic positions or a brigadier general position in the IRGC and the General Staff of the Armed Forces or have a doctorate or have scientific research in the subject of this dissertation. For data analysis, first, by conducting theoretical studies, documentary studies, as well as expert meetings, the principles and factors affecting the development of the doctrine of training and education of the Revolutionary Guards were identified. To extract the principles, the content analysis method and data coding of the foundation were used and to analyze the collected data, quantitative statistical methods, frequency distribution tables and inferential diagrams were used to explain the answers to the questions. Using statistical software such as SPSS, the principles were tested and reviewed. Finally, 12 doctrinal principles were extracted; 1) merit, 2) religious education, 3) proportion, 4) dynamism, 5) flexibility, 6) cohesion, 7) supply, 8) efficiency, 9) continuity, 10) experience Central, 11) localization and 12) development..

Keywords: Doctrine, Principles, Training, Islamic Revolutionary Guard Corps.

95

Vol. 21
Spring 2022

Research Paper

Received:
14 July 2021

Accepted:
8 March 2022

P.P: 51-76

DOR: 20.1001.1.20086121.1401.21.1.2.9

1. Associate Professor and Member of Imam Hussein University, Tehran, Iran.

2. Corresponding Author, Ph.D. Candidate, Department of Strategic Defense Science, National Defense University, Tehran, Iran
Masood.alasti@yahoo.com

دکترین تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

محمدحسین قنبری جهرمی^۱ | مسعود محمدی‌الستی^۲

چکیده

برای دستیابی به اهداف تربیت و آموزش و فعلیت‌بخشی به استعدادهای درونی، با استفاده از تجارب گذشته، آموزه‌های موجود و با توجه به سرعت تحولات و ویژگی نبردهای محتمل آینده، و به‌منظور افزایش توانمندی و کارآمدی نیروهای سپاه، باید دکترینی برگرفته از مبانی و ارزش‌های انقلاب اسلامی و متناسب با نیازهای مأموریتی سپاه، تدوین شود. در این پژوهش به تدوین دکترین تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی می‌پردازیم. پژوهش حاضر از نوع کاربردی-توسعه‌ای و با رویکرد تحقیق آمیخته و با استفاده از روش موردی-زمینه‌ای انجام شده است. جامعه آماری پژوهش به‌صورت هدفمند از بین خبرگان نظامی و متخصصان امور در سطح نیروهای مسلح که دارای سابقه خدمت در مشاغل راهبردی یا جایگاه سرتیپی به بالا در سپاه پاسداران و ستاد کل نیروهای مسلح و یا دارای سطح تحصیلات دکترا و یا در زمینه موضوع این رساله دارای آثار علمی و پژوهشی لوده‌اند، انتخاب شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها ابتدا با انجام مطالعات نظری، بررسی‌های اسنادی و همچنین نشست‌های خبرگی مبانی و عوامل مؤثر بر تدوین دکترین تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی شناسایی گردید. برای استخراج اصول دکترینی از روش تحلیل محتوا و کدگذاری‌های داده‌بنیاد استفاده شده و برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده از روش‌های کمی آماری، جداول توزیع فراوانی و نمودارهای استنباطی برای تشریح و تبیین پاسخ‌های داده‌شده به سؤالات، استفاده گردید. با استفاده از نرم‌افزارهای آماری همچون spss نسبت به آزمون‌گیری و بررسی اصول، اقدام گردید. در نهایت، دکترین تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مبتنی بر ۱۲ اصل زیر است:

- ۱) اصل شایسته‌گزینی، ۲) اصل تربیت دینی، ۳) اصل تناسب، ۴) اصل پویایی، ۵) اصل انعطاف‌پذیری، ۶) اصل انسجام، ۷) اصل تأمین، ۸) اصل کارآمدی، ۹) اصل تداوم، ۱۰) اصل تجربه محوری، ۱۱) اصل بومی‌سازی و ۱۲) اصل توسعه

کلیدواژه‌ها: دکترین؛ اصول؛ تربیت و آموزش؛ سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

DOR: 20.1001.1.20086121.1401.21.1.2.9

۱. دانشیار، دانشگاه جامع امام حسین(علیه‌السلام)، تهران، ایران

۲. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

مقدمه

دکترین تربیت و آموزش مجموعه‌ای از اصول راهنمایی است که هدایت‌کننده عملکرد و اقدامات برای تحقق اهداف و چشم‌انداز تربیت و آموزش کارکنان و توانمندسازی استعدادهای ظاهری و باطنی در راستای رشد، تعالی، شکوفاسازی و به بالفعل رساندن امور بالقوه و نیل به کمال مطلوب آنان است.

برای دستیابی به اهداف تربیت و آموزش و فعلیت‌بخشی به استعدادهای به ودیعه نهاده شده در وجود انسان و رفع موانعی که در مسیر تعالی او قرار می‌گیرند، نقش دو موضوع، برجسته‌تر به نظر می‌رسد؛ نخست، برخورداری از دکترین که به‌مثابه اصول راهنمای حرکت (نقشه راه) است و دوم، وجود راهبر و راهنما.

انقلاب اسلامی هم‌اکنون در مقایسه با دهه‌های گذشته در موقعیتی بسیار بالاتر قرار گرفته و نیروهای جوان سپاه نیز باید به همین نسبت، پیشروتر، مجاهدتر، بصیرتر و عالم‌تر از نسل‌های قبلی، خود را برای ادامه رسالت این نهاد انقلابی، آماده کنند تا در دهه‌های آینده، قاعده و پایه بنای مستحکمی برای این نهاد باشند. سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نهادی انقلابی است که باید از هر جهت آماده دفاع از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن باشد و از نظر ساختار و سازمان، سلاح و تجهیزات، اطلاعات و مهم‌تر از همه در زمینه تربیت و آموزش نیروی انسانی دارای بهترین ظرفیت ممکن باشد و متناسب با تغییرات شگرف دنیای امروز و رشد محیرالعقول قدرت فناوری دشمنان بتواند خود را روزآمد نماید و در عین حال با ارزش‌های بنیادین و سازمانی سازگار باشد. همچنین کارکنان سپاه باید از نظر معنوی، اعتقادی، روحیه ایثار، فداکاری و شهادت‌طلبی نیز سرآمد تمام ارتش‌های جهان باشند. در همین زمینه، دکترین تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی باید بر اساس یک چارچوب مشخص و معین تدوین گردد. این چارچوب باید بتواند همه جوانب مورد نیاز برای انجام این امر را ملاحظه کرده و امکان وقوع تغییرات در دکترین را به شکلی منظم مهیا سازد. پژوهش فرارو بر اساس موضوعی که برای آن تعریف شده است به تدوین دکترین راهبردی تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی می‌پردازد.

بیان مسئله

« امروز جنگ‌ها جور دیگری است با پیشرفت ابزار، جنگ ماهیت‌اش عوض شده و جور دیگری شده است. شما دشمن را در میدان نمی‌بینید تا دمار از روزگارش در آرید باید ببینید در این شرایط چه باید بکنید. خیلی مهم است، دکترین عملیاتی متناسب با زمان، این جزء کارهای بسیار مهم شماس است که باید انجام بگیرد.» (مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، بیانات در دیدار فرماندهان عالی آجا، ۱۳۸۶/۱/۲۸)

از آنجا که، دکترین را می‌توان به مثابه ریل‌گذاری برای حرکت رو به رشد یگان‌ها و خط‌کش نیروهای نظامی تشبیه نمود، عدم تدوین دکترین مناسب در حوزه تربیت و آموزش نیز، علاوه بر اینکه موجب فقدان فرهنگ غالب و اعمال رفتارهای سلیقه‌ای گردیده، احتمال دارد که ضربه‌های جبران‌ناپذیری به پیکره سازمان وارد کند که ضرورت تدوین دکترین تربیت و آموزش، به‌خوبی احساس می‌شود؛ چراکه با ساماندهی و تدوین موضوعی تجربیات و اندوخته‌های فرماندهان و مسئولان سپاه در حوزه تربیت و آموزش، زیرساخت نظری برای هم‌افزایی، هماهنگی و درک مشترک در نیروهای سپاه، به منظور انجام مأموریت‌های تربیتی و آموزشی محول شده را نیز فراهم می‌کند.

بدیهی است پس از گذشت سال‌های طولانی از تأسیس سپاه پاسداران، تغییر نوع جنگ‌ها، تهدیدهای منطقه‌ای و بین‌المللی فرارو و با توجه به سرعت تحولات بنیادین و ویژگی‌های نبردهای محتمل آینده، آموزه‌های موجود و تجارب گذشته جوابگوی مأموریت نیروهای سپاه نخواهد بود؛ بنابراین، به‌منظور افزایش توانمندی و کارآمدی نیروهای سپاه پاسداران، باید با بررسی عملکرد گذشته، مسیر آینده را دوباره ترسیم کرده و فاصله وضع موجود تا وضع مطلوب را بهبود بخشید. برای تحقق این هدف باید دکترین تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، که مجموعه‌ای از اصول، باورها و عقایدی است که هدایت‌کننده عملکرد و اقدامات سپاه برای تحقق اهداف و چشم‌انداز تربیت و آموزش کارکنان و توانمندسازی تمام استعدادهای ظاهری و باطنی آنان در راستای رشد، تعالی، شکوفاسازی و بالفعل رساندن امور بالقوه و نیل به کمال مطلوب است، تدوین شود.

پرواضح است سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در طول حیات درخشان خود از دکترین نانوشته ولی محسوس در حوزه تربیت و آموزش پاسداری برخوردار بوده که توانسته چهار دهه در برابر توطئه‌های دشمنان در انواع و ابعاد مختلف ایستادگی کند، اما با توجه به مطالعات اکتشافی این دکترین بنابه هر دلیلی قاعده‌مند و صورت‌بندی نشده است.

با توجه به اینکه، این دکترین در سپاه پاسداران که به‌عنوان نهادی انقلابی توفیق پاسداری از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن را بر عهده دارد، متناسب با نیازهای حال و آینده به‌صورت علمی و روش‌مند تهیه و تدوین نشده است؛ بنابراین، محقق در این پژوهش به دنبال آن است تا دکترین راهبردی تربیت و آموزش سپاه پاسداران را تدوین نماید، تا علاوه بر آنکه به دغدغه‌ها و موضوعات مجهول و مغفول‌مانده در این حوزه پاسخ قابل قبولی ارائه کند، با تربیت و آموزش صحیح و اصولی و در تراز انقلاب اسلامی، بتواند حضور فعال، موفق و مؤثری در روند عمومی حرکت انقلاب و نظام داشته باشد.

پیشینه تحقیق

سیدجمال‌الدین میرمحمدی در پروژه‌ای با عنوان «مبانی، اصول و شاخص‌های تعلیم و تربیت منابع انسانی سازمان‌های دفاعی مبتنی بر آموزه‌های دینی» پرداخته است. در نتایج کلان این پروژه، ابتدا مفاهیم کلی و پس از آن مبانی و اصول مکاتب مختلف از جمله اسلام بررسی و امتیازات مکتب غنی اسلام بیان می‌شود. سپس مؤلفه‌ها و شاخص‌های تعلیم و تربیت منابع انسانی سازمان‌های دفاعی به دو شاخه «مؤلفه‌ها و شاخص‌های تعلیم و آموزش» و «مؤلفه‌ها و شاخص‌های تربیت و پرورش» تقسیم شده و ذیل هر کدام از مؤلفه‌ها، از منابع دینی، شاخص‌های مربوط به آن استخراج و تبیین شده است (میرمحمدی، ۱۳۹۵).

جلالی کوتنایی، در مقاله‌ای به بررسی «الگوی مناسب برای مدیریت راهبردی تربیت و آموزش در دانشگاه‌های نیروهای مسلح کشور» پرداخته است. محقق پس از انجام مطالعه و سیر تحقیق به الگویی اشاره دارد. در این الگو سه بخش طرح‌ریزی راهبردی، عملیات راهبردها و پایش راهبردی است که مدیریت راهبردی امور تربیتی و آموزشی را در برمی‌گیرد. برنامه‌ریزی راهبردی با ۱۱ مرحله از آماده‌سازی سازمانی آغاز شده و تا تدوین هدف‌ها ادامه می‌یابد. اجرای راهبردهای

تدوین شده شامل پنج مرحله از طراحی زیرنظام‌های آموزش و تربیت آغاز و تا ساماندهی تعامل‌های برون‌سازمانی ادامه می‌یابد و در پایان، ارزیابی راهبردی شامل سه مرحله «تدوین استانداردها، هدف‌های ارزیابی و اصلاح فرآیندها» است (جلالی کوتایی، ۱۳۹۴).

محمد دانش آشتیانی، در مقاله‌ای به «اصول و روش تدوین دکترین نظامی» پرداخته است. این محقق در نتایج خود دکترین را ماهیتاً از جنس اندیشه و تفکر دانسته است که اصالتاً در تفکر و جهان‌بینی و قالب‌های ذهنی افراد ریشه دارد و معمولاً به صورت نظریه اعلان می‌شود. او معتقد است به طور کلی دکترین را می‌توان به دو نوع فردی و سازمانی تقسیم‌بندی کرد. افراد اعم از رهبران، فرماندهان نظامی، مدیران یا کارکنان سازمان‌ها در هر سطحی معمولاً برای تصمیم‌گیری، اجرای مأموریت و انجام امور، دارای دکترین خاص خود می‌باشند از طرفی دکترین سازمانی و ملی که از نوع فرایند شبیه هم هستند، هنگامی شکل می‌گیرند که در سازمان یا در سطح ملی برای اجرای یک وظیفه خاص یا یک مأموریت، دکترین فردی یک مدیر پذیرفته می‌شود یا در مورد دکترین‌های فردی مدیران سازمان اجماع حاصل می‌شود. در این تحقیق دکترین نظامی یا دکترین سازمانی و رسمی نیروهای مسلح به سه نوع دکترین نیرویی، دکترین مشترک و دکترین مرکب تقسیم می‌شود و دارای سه سطح راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی است (دانش آشتیانی، ۱۳۸۸).

مفهوم‌شناسی

تعریف دکترین

با بررسی منابع مختلف، تعاریف مختلفی از دکترین به چشم می‌خورد که در اینجا به چند تعریف بسنده می‌شود:

برای واژه دکترین در فرهنگ وبستر^۱، معانی مختلفی بیان شده است؛ مانند آموزه^۲، دستورالعمل^۳، اصل یا موضوع یا مجموعه‌ای از اصول در یک شاخه دانش یا یک نظام اعتقادی-دینی، اصل حقوقی که از تصمیمات گذشته به دست آمده است. اعلان سیاست بنیادین حکومت به ویژه در عرصه روابط بین‌الملل، یک اصل نظامی یا دسته‌ای از راهبردها، مجموعه‌ای از مبانی. (فرهنگ وبستر)

1. Webster Dictionary

2. Teaching

3. Instruction

نشریات علمی دانشگاه جامع امام حسین (علیه‌السلام)

دکترین به مجموعه مفاهیم نظری (اصول و اندیشه‌های) تعریف معناداری از فلسفه و اصول و ملاحظات معتبر، مشترک و پذیرفته شده و قابل اجرا اطلاق می‌شود که از سوی مقامات دولت مردان و سیاست گذاران در راستای اهداف و منافع ملی به منظور هدایت (هماهنگی و همسوسازی) و راهنمایی نیروها (سازمان‌های نظامی، سیاسی، دفاعی، امنیتی و...) در اتخاذ روش‌ها (رفتارها، اهداف، اقدامات، ابزارها و...) با توجه به مقتضیات زمانی (جنگ یا بحران و صلح) و ملاحظات محیطی (ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی) به کار گرفته می‌شود (شاه‌محمدی، ۱۳۹۵: ۴۲).

دکترین مبانی اصلی به کارگیری نیروهای چندگانه را برای حصول به اهداف ملی در زمان صلح و جنگ را بیان می‌کند. دکترین به‌عنوان مرجع و مأخذ برای دکترین‌های دیگر است. مواد آموزشی همه آموزشگاه‌ها و اطلاع‌رسانی داخلی و عمومی را فراهم می‌کند و برنامه‌های نیروهای مسلح محسوب می‌شود. مطالب لازم برای برنامه‌های اکتسابی بودجه را پشتیبانی می‌کند. دکترین راهبردی، چارچوب و پایه‌ای برای استفاده مؤثر از قدرت نیروهای مختلف را به دست می‌دهد (پاتاجو، ۱۳۸۴: ۷).

تعریفی که دانشگاه عالی دفاع ملی در پایگاه اطلاع‌رسانی خود در بخش مفاهیم راهبردی از دکترین بیان داشته این است که «دکترین به‌طور عام به معنای نظریه، عقیده، اصول و قواعد، آموزه و آیین است. دکترین شامل مجموعه‌ای از عقاید، نظریه‌ها، اصول و قواعد اساسی و بنیادی است که مورد باور، اعتقاد و حمایت پیروان یک مکتب بوده و معمولاً به وسیله نظریه پردازان مهم، در شاخه‌های مختلف علوم ابراز می‌شود و راهنما و هادی طراحان و سیاست گذاران و دولت مردان در طرح‌ریزی و مجریان در اجرای عملیات قرار می‌گیرد. دکترین فاقد قدرت قانونی است و به کاربردن آن مستلزم قوه تشخیص و درک مقتضیات و تصمیم‌گیری صحیح و منطقی می‌باشد» (پایگاه اطلاع‌رسانی دعا، ۱۳۹۳).^۱

۱. پایگاه اطلاع‌رسانی دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۹۳، قابل دسترسی در نشانی اینترنتی: www.sndu.ac.ir

تعریف تربیت و آموزش

تعاریف مختلفی از تربیت و آموزش وجود دارد در اینجا به چند تعریف اشاره می‌کنیم: «تعلیم» یا «آموزش» در لغت به معنای «آموختن، یاد دادن، آموزش» (عمید، ۱۳۸۸: ۱۷۷؛ صدری‌افشار، ۱۳۷۳، ج ۱: ۳۴۸)، «بیاگاهانیدن» (دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۴: ۵۹۷۱)، «کسی را چیزی آموختن، یاد دادن» (قریب: ۲۵۵) آمده است.

تربیت در لغت به معنای «پروراندن» (دهخدا، پیشین: ۵۷۷۶)، «رفتار شایسته و برابر با نظام ارزشی یک جامعه یا محیط کار» (صدری‌افشار، پیشین: ۳۳۲)، «آداب و اخلاق را به کسی آموختن، نظم-دادن» (قریب، پیشین: ۲۵۵) است. در زبان انگلیسی نیز بهترین واژه‌ای که بتواند مفهوم تعلیم و تربیت را تداعی کند «Education» است (حق‌شناس و دیگران، ۱۳۹۱: ۴۴۱؛ Oxford، ۲۰۰۲، ۴۰۱).

تعریف منتخب تربیت و آموزش؛ «مجموعه فرایندهای (تجربی و آموزشی) هدفمند؛ با برنامه‌ریزی دقیق، مرتب و پیوسته است که موجب انتقال دانش، تعمیق بینش، تقویت گرایش، ترغیب به کنش و نهایتاً توانمندسازی تمام استعدادها و باطنی انسان در راستای رشد، تعالی، شکوفاسازی و بالفعل رساندن امور بالقوه و نیل به کمال مطلوب او می‌شود».

تعریف دکترین تربیت و آموزش

دکترین تربیت و آموزش به عنوان بخشی از دکترین نظامی نیروهای مسلح، مشتمل بر اصول راهنمایی است که بر مبنای مبانی دینی، فرامین و تدابیر رهبری و سایر اسناد بالادستی برای تربیت و آموزش و آماده‌سازی نیروی انسانی با ایمان، معتقد، شجاع، متخصص، کارآمد و نوآور برای ایفای نقش در جنگ آینده و پاسخگویی به نیازهای ماموریتی نیروهای مسلح در شرایط تهدید، بحران و جنگ تدوین شده است. این اصول بر تمام شئون، فعالیت‌ها و عرصه‌های تربیت و آموزش نیروهای مسلح (ستاد کل نیروهای مسلح، قرارگاه مرکزی خاتم الانبیا(ص)، ارتش، سپاه، ناجا، ودجا و نیروها و سازمان‌های تابعه و وابسته به آنها در تمام سطوح) باید حاکم باشد و به باور عمومی تبدیل شود (قنبری جهرمی، ۱۳۹۹: ۱۶۸).

جایگاه دکترین در اسناد بالادستی

به طور کلی ابزار نرم‌افزاری دولت‌ها برای پاسخگویی به نیازها و حل مسائل راهبردی دکترین، سیاست‌ها و راهبردها هستند. دولت‌ها تفکرات، برآوردها و برنامه‌های خود در امور دفاعی را در سه قالب یادشده، تدوین و ابراز می‌کنند؛ البته نه با محتوای یکسان، چراکه تعریف و الگوی مفاهیم مذکور در دیدگاه راهبردپردازان متفاوت است. برای مثال در الگوی شرقی (روسیه) عمده برنامه‌های دفاعی در قالب دکترین بیان می‌شود و به عکس در الگوی غربی (آمریکا)، راهبرد بیانگر برنامه‌های دفاعی است. علاوه بر این، سه مفهوم بالا با یکدیگر نیز اشتراک و هم‌پوشانی دارند (زه‌دی، ۱۳۸۶: ۳). دکترین نظامی در سطح ملی، قدرت نظامی کشور را با سایر ابعاد قدرت ملی در راستای دستیابی به اهداف ملی، هماهنگ می‌سازد و مبنایی برای تصمیم‌گیری‌های دولتمردان در امور نظامی است؛ بنابراین؛ تمام اقدامات بعدی در سیاست‌گذاری دفاعی از دکترین نظامی متأثر می‌شود. سطح اجرایی دکترین نظامی، در رده ستاد مشترک نیروهای مسلح در هر کشور کاربرد دارد. دکترین نظامی اجرایی از دکترین نظامی در سطح ملی متأثر است و برای تصمیم‌گیری در مورد دکترین، تبیین و تعیین می‌شود. شناخت اصطلاحات زیر به صورت سلسله‌وار در همه سطوح ضرورت دارد، به طوری که ارتباط دوجانبه‌ای را بین سطوح مختلف دکترین برقرار می‌کنند که این سطوح عبارتند از آرمان‌های ملی، عزم ملی، منافع امنیت ملی، اهداف امنیت ملی، تهدیدات موجود علیه امنیت ملی، دکترین امنیت ملی، سیاست امنیت ملی، راهبرد امنیت ملی، کیفیت و کمیت ابزارهای قدرت ملی، تهدیدات نظامی، اهداف کلی نظامی، قدرت نظامی خودی و دشمن، آرمان سیاسی کشور، وضعیت ژئواستراتژیک و ژئوپلیتیک کشور و... (تهامی، ۱۳۸۴: ۲۴-۲۳).

مبانی نظری، رویکردها نسبت به دکترین

رویکرد غرب^۱ نسبت به دکترین

تعریف ناتو از اصطلاح «دکترین نظامی»: «اصول اساسی که نیروهای نظامی با استفاده از آن‌ها اعمال خود را در جهت اهداف خود هدایت می‌کنند را دکترین نظامی گویند. این دکترین نافذ است، اما در عمل نیاز به تفسیر دارد» (رضایی، گنج خانلو، ۱۳۹۳: ۱۱).

ارتش کانادا دکترین نظامی را به این شکل تعریف می‌کند: «اصطلاحی رسمی برای اشاره به مجموعه‌ای از نظرات و دانش نظامی است که ارتش در زمان مناسب آن را می‌پذیرد. در این دکترین ۱- ماهیت نبرد، ۲- شیوه آماده‌سازی ارتش برای نبرد و ۳- شیوه درگیری در نبرد به منظور دستیابی به پیروزی، مشخص می‌شود. این دکترین بیش از آن که دستوری باشد، توصیفی است و در زمان اجرا نیاز به تفسیر دارد. دکترین نظامی نه مرام خاصی را بنا می‌نهد و نه بازبینه‌ای برای دستورالعمل‌های نظامی ارائه می‌دهد، بلکه به جای آن می‌کوشد راهنمای نافذ و معتبری در مورد شیوه تفکر ارتش درباره جنگ و نه در مورد شیوه درگیری باشد. صاحب‌نظران می‌کوشند که دکترین نظامی را به منظور هدایت فعالیت‌های نظامی تا جای ممکن صریح و روشن طراحی کنند و درعین حال آن را فراگیر سازند تا در شرایط گوناگون پاسخگو باشد (همان: ۷۵).

در دیدگاه آمریکایی دکترین معمولاً به اقدامات و خط‌مشی سیاسی یک دولتمرد (عموماً رؤسای جمهور) که جنبه ابتکاری داشته و آثار مهمی بر جای می‌گذارد، اطلاق می‌شود (سلامی، ۱۳۷۴: ۶۳). برخی ویژگی‌های دکترین در این دیدگاه عبارتند از:

- دکترین در سطح عملیاتی و تاکتیکی اقدامات نظامی است (سطحی پایین‌تر از راهبرد دارد).
 - به صورت رسمی از سوی دولت پذیرفته نمی‌شود و منتسب به افراد (رؤسای جمهور) است.
- دکترین نظامی آمریکا بالاترین سند برای دکترین‌های مشترک بوده و به مثابه اصول بنیادی و چتری است برای به کارگیری نیروهای مسلح آمریکا (دکترین نیروهای مسلح آمریکا، ۲۰۰۷: ۱).

۱. منظور از غرب، کشورهای غربی صاحب‌نظر و دارای اسناد دکترینی است.

در دوران حکومت ریگان، کنگره این کشور رؤسای جمهور آمریکا را موظف کرد که پس از انتخابات ریاست جمهوری، راهبرد امنیت ملی خود را ارائه دهند. از آن دوران به بعد روسای جمهور آمریکا پس از انتخاب شدن سندی را با عنوان دکترین امنیت ملی « منتشر نمودند.

رویکرد شرق نسبت به دکترین

دکترین نظامی فدراسیون روسیه یکی از اسناد برنامه‌ریزی راهبردی بنیادین در فدراسیون این کشور است و شامل اصول نظامی از دیدگاه‌های رسمی پذیرفته شده در دولت برای آماده‌سازی دفاع مسلحانه و حفاظت مسلحانه از فدراسیون روسیه است. پایه و بنیان قانونی دکترین نظامی شامل قانون اساسی فدراسیون روسیه، اصول و هنجارهای عمومی شناسایی شده قوانین بین‌المللی و پیمان‌های فدراسیون روسیه در حوزه دفاع، کنترل تسلیحات و خلع سلاح، قوانین اساسی فدرال و فرامین قانونی رئیس‌جمهور فدراسیون روسیه و دولت فدراسیون این کشور است (منزوی، ۱۳۸۹: ۶). دکترین در فدراسیون روسیه برخلاف دکترین در فرهنگ آمریکایی، در بخش‌های تحتانی هرم نظامی تعریف نمی‌شود. در این فرهنگ جایگاه دکترین بالاتر از راهبرد بزرگ قرار دارد. به بیان دیگر راهبرد بزرگ، سیاست‌های امنیت ملی و راهبرد نظامی، اجزای دکترین محسوب می‌شوند. آن‌ها دکترین را دیدگاه رسمی در بیان ملاحظات امنیت ملی می‌دانند. دیدگاه‌هایی که با توجه مبانی و ملاحظات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور مطرح شده است.

چینی‌ها نیز ملاحظات امنیتی خود را در مجموعه‌ای تحت قرار داده و آن را منتشر می‌نمایند. این کار را صهیونیست‌ها، هندی‌ها، استرالیایی‌ها و برخی از کشورهای دیگر نیز انجام داده‌اند (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۳: ۳۴). چین به اندازه آمریکا راهبرد دفاعی و نظامی ملی خود را افشا نمی‌کند؛ بنابراین کارشناسان نظامی، درک کمتری نسبت به دکترین ارتش چین دارند. صاحب‌نظران ارتش چین بازدارندگی را در مواجهه با دشمن، منطقی اعلام کرده‌اند. مفاد دکترین چین تأکید می‌کند که دفاع غیر متحرک برای دفاع از منطقه سرزمینی، با توجه به نیروهای مدرن، قدرت ویرانگر و سرعت بالای دشمن کافی نیست. پس مفاهیم و طرح‌های عملیاتی ارتش چین، بر اساس ممانعت نیروهای دشمن از تهاجم و به هم ریختن توازن و تعادل دشمن با حملات تهاجمی اولیه است.

دکترین نظامی هند به‌عنوان یک سند در دو بخش تنظیم شده است: بخش اصلی شامل موضوعاتی برای انتشار در سطح گسترده ارتش و قسمت دوم ضمیمه بخش اول است که به‌صورت بخشنامه و دارای طبقه‌بندی خیلی محرمانه می‌باشد که به‌وسیله مرکز فرماندهی ارتش هند، تصویب شده و سندی به شمار می‌آید که برای اطلاع‌رسانی، هدایت و اجرا به مبادی مرتبط به آن ارسال می‌گردد. بخش اول، هر پنج سال و یا هر زمان که لازم باشد، مورد تجدیدنظر قرار می‌گیرد و هر ده سال یک‌بار مجدداً صادر می‌شود (مرکز فرماندهی ارتش هند، ۲۰۰۴: ۳۹-۱).

رویکرد جمهوری اسلامی ایران نسبت به دکترین

در اندیشه دفاعی - امنیتی حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) مبنی بر مردمی کردن جنگ و تبدیل آن به دفاع و جهاد اسلامی، موضوع «دفاع مقدس» نیز مطرح می‌باشد که به‌عنوان یک وظیفه و تکلیف همیشگی، همگانی و مستمر برای مقابله با ظلم و ستم، بی‌عدالتی و تجاوز صورت می‌گیرد و با به کارگیری نیروهای گسترده مردمی و با تکیه بر ایمان و معنویات و بُعد انقلابی و روحیه بالای مردمی قابل اجرا است. رکن عمده این دکترین را دفاع از عقیده و ایدئولوژی اسلامی (جنگ عقیدتی) و ایران به‌عنوان مرکز این نظام اعتقادی تشکیل می‌دهد. این نظریه در زمان جنگ هشت‌ساله ایران و عراق به‌ویژه در نبردهای بزرگی چون فتح‌المبین و بیت‌المقدس تأثیر شایانی بر موفقیت رزمندگان اسلام داشته است. این دکترین بیشتر بیانگر شیوه‌ها و نحوه‌های جنگیدن و مقابله با دشمن است. در این دکترین، رزم و جهاد به‌مثابه یک تکلیف و مسئولیت دیده می‌شود (نوروزی: ۱۳۸۵: ۳۵۵).

دکترین جمهوری اسلامی ایران پس از دوران دفاع مقدس براساس نظریه دفاع همه‌جانبه پایه‌گذاری شد، چنانکه حضرت امام در پیام خود چنین فرمودند:

«در حال، ما باید آماده و مهیا باشیم. روزهای حساس و تعیین‌کننده‌ای در پیش داریم و انقلاب اسلامی هنوز سال‌ها و ماه‌های تعیین‌کننده دیگر در پیش خواهد داشت که واجب است پیشکسوتان جهاد و شهادت در همه صحنه‌ها حاضر و آماده باشند و از کید و مکر جهان‌خواران و آمریکا و شوروی غافل‌نمانند؛ و حتی در شرایط بازسازی نیروهای مسلح، باید بزرگ‌ترین توجه ما به بازسازی نیروها و استعدادها و انتقال تجارب نظامی و دفاعی به همه آحاد ملت و مدافعان

انقلاب باشد؛ چراکه در هنگامه نبرد مجال پرداختن به همه جهات قوت‌ها، ضعف‌ها، طرح‌ها و برنامه‌ها، و در حقیقت ترسیم راهبرد دفاع همه‌جانبه، نبوده است، ولی در شرایط عادی باید با سعه‌صدر و به دور از حُب و بغض‌ها به این مسائل پرداخت؛ و از همه اندوخته‌ها، تجربه‌ها، استعدادها و طرح‌ها استفاده نمود و در جذب هر چه بیشتر نیروهای مؤمن به انقلاب همت گماشت و تجارب را به دیگران منتقل ساخت و در تجهیز همه آحاد و افراد این کشور، براساس اصول خاص دفاع همه‌جانبه، و تا رسیدن به تشکل واقعی و حقیقی بسیج و ارتش بیست‌میلیونی، کوشش نمود» (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۲۱: ۱۳۵ - ۱۳۳).

جمع‌بندی رویکردها نسبت به دکترین

وجود این رویکردها در خصوص دکترین نشان می‌دهد که برداشت یکسانی از این کلمه وجود ندارد؛ به ویژه در چند دهه اخیر کشورهای بزرگ تلاش نموده‌اند تا مسائل امنیتی خود را در چارچوب یک مجموعه جای داده و به گونه‌ای آن را راهنمای عمل خود قرار دهند.

در دکترین با رویکرد غرب

- اصول اساسی که نیروهای نظامی با استفاده از آن‌ها اعمال خود را در جهت اهداف خود هدایت می‌کنند را دکترین نظامی گویند.
- دکترین معمولاً به اقدامات و خط‌مشی سیاسی یک دولتمرد (عموماً رؤسای جمهور) که جنبه ابتکاری داشته و آثار مهمی بر جای می‌گذارد، اطلاق می‌شود و دکترین نظامی آمریکا بالاترین سند برای همه دکترین‌های مشترک بوده و این دکترین به‌مثابه اصول بنیادی و چتری است برای به‌کارگیری نیروهای مسلح آمریکا.
- اصولی است که نیروهای نظامی را در دستیابی به اهداف پیش‌بینی‌شده و حفظ منافع و جلوگیری از نفوذ کشورهای رقیب هدایت و مدرنیزه نمودن، کوچک‌سازی، افزایش توان نظامی، پیش‌بینی تهدیدات آینده و افزایش توان بازدارندگی نیروهای نظامی را لازم و ضروری می‌داند.

در دکترین با رویکرد شرق؛

- دکترین در فدراسیون روسیه برخلاف دکترین در فرهنگ آمریکایی، در بخش‌های تحتانی هرم نظامی تعریف نمی‌شود. در این فرهنگ جایگاه دکترین بالاتر از راهبرد بزرگ قرار دارد.

- مفاهیم و طرح‌های عملیاتی ارتش چین، بر اساس ممانعت نیروهای دشمن از تهاجم و به هم ریختن توازن و تعادل دشمن با حملات تهاجمی اولیه است.
- دکترین در شرق بر حفظ سطح بالایی از آمادگی برای نبرد، اختصاص منابع کافی برای انجام موفقیت‌آمیز عملیات، قدرت رهبری فرماندهی، جنگ اطلاعاتی، توسعه شفافیت صحنه نبرد، کاهش زمان عکس‌العمل، افزایش قابلیت تحرک و غافلگیر کردن دشمن تأکید دارد.

در دکترین جمهوری اسلامی ایران؛

به دلیل اینکه معنی‌گرایی و دین‌باوری در رأس اسناد راهبردی است، بیشتر به رویکرد شرق نزدیک‌تر است. سلسله‌مراتب دکترین بیانگر آن است که دکترین، اصول راهنمای تمام سطوح است و این سطوح باید از آن پیروی نمایند؛ بنابراین، در تدوین دکترین تربیت و آموزش سپاه پاسداران باید با رویکرد تکلیف‌محور و جنگ اعتقادی به اصولی دست یافت که بتواند نیروهای سپاه را در انجام موفق مأموریت خود در حوزه تربیت و آموزش هدایت کند.

چارچوب نظری پژوهش

چارچوب نظری، مبنایی^۱ است که فرد پژوهشگر بر اساس آن، درباره روابط بین عواملی که در ایجاد مسئله مهم تشخیص داده شده‌اند، نظریه‌پردازی می‌کند.

از آنجا که نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مأموریت خطیر و بسیار سنگین دفاع از قلمرو پهناور ایران اسلامی را به عهده دارند، پس تربیت و آموزش و همچنین انجام مناسب این مسئولیت نیازمند طرح‌ریزی، ساماندهی و اقدامات راهبردی مناسبی است که می‌بایست مبتنی بر اصول، قواعد و بصیرت خاصی صورت پذیرد؛ بنابراین، چارچوب نظری پژوهش حاضر برگرفته از مبانی و اندیشه‌های دینی اعتقادی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و جهان‌بینی فکری (کتاب، سنت، سیره ائمه اطهار(علیهم‌السلام))، ارزش‌های دینی، اندیشه‌های امامین انقلاب اسلامی، اسناد بالادستی، تجربه‌های دوران دفاع مقدس و جبهه مقاومت، ماهیت تهدیدات دشمن و جنگ‌های آینده، مطالعات محیط سازمانی، جغرافیا نظامی کشور، ظرفیت‌ها و قابلیت‌های دفاعی-امنیتی موجود تربیت و آموزش سپاه پاسداران است که با استخراج، احصا و کشف اصول دکترین

1. Theoretical Framework

راهبردی تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی از طریق مطالعات و بررسی‌های اسنادی و میدانی و نشست‌های خبرگی تدوین می‌شود.

با عنایت به مطالب بالا و تفکیک مبانی مؤثر از عوامل مؤثر، موارد زیر را به‌عنوان «مبانی مؤثر در تدوین دکترین تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی» می‌توان بر شمرد:

- اندیشه دفاعی اسلام؛
 - فرامین و تدابیر امام خمینی (رحمت‌الله) در حوزه تربیت و آموزش؛
 - فرامین و تدابیر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در حوزه تربیت و آموزش؛
 - اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ناظر به تربیت و آموزش؛
 - چشم‌انداز و اهداف دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران؛
 - دکترین و سیاست‌های کلی نظام در حوزه دفاعی، امنیتی؛
 - برخی دیگر از اسناد بالادستی مرتبط با حوزه تربیت و آموزش.
- همچنین با توجه به نظرات مختلف صاحب‌نظران در خصوص عوامل مؤثر در تدوین دکترین و تلفیق عوامل مشترک، «مهم‌ترین عوامل مؤثر در تدوین دکترین» عبارت است از:
- تجربه‌های سپاه در دوران دفاع مقدس و جبهه مقاومت اسلامی با تأکید بر تربیت و آموزش؛
 - دشمنان جمهوری اسلامی ایران؛
 - ماهیت تهدیدات دشمنان؛
 - جنگ‌های آینده و الزامات آن؛

محیط‌شناسی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی: اساسنامه - رسالت، اهداف، چشم‌انداز و مأموریت - ساختار سازمانی - فرهنگ سازمانی - ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها و محدودیت‌های موجود تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی؛

ویژگی‌های جغرافیایی کشور و صحنه‌های مأموریتی سپاه پاسداران: شامل صحنه‌های مأموریتی زمینی - هوایی - دریایی - امنیتی - غیرنظامی - خودکفایی و عرصه سازندگی - فراتر از مرزهای کشور (عمق بخشی خارجی) و (عمق بخشی داخلی).

الگوی تدوین دکترین

در نهایت با ترکیب فرآیندها و الگوهای ارائه شده از طرف صاحب نظران، برای تدوین دکترین از الگوی زیر استفاده می شود:

شکل ۱. الگوی تدوین دکترین راهبردی تربیت و آموزش سپاه

استخراج مفاهیم دکترینی

با توجه به مطالب عنوان شده در بخش های پیشین، پس از شناسایی مهم ترین مبانی و عوامل مؤثر در موضوع تحقیق، برای استخراج اصول دکترینی از روش تحلیل محتوا با استفاده از کدگذاری های روش داده بنیاد بهره برداری شده است، بدین صورت که با متن خوانی مبانی نظری و انتخاب گزاره های دکترینی، ابتدا با توجه به مبانی و عوامل مؤثر، ۴۵۴ مفاهیم اولیه با شناسه های (D) کدگذاری گردید. در گام بعدی از ۴۵۴ مفهوم اولیه با تلفیق و دسته بندی، با استفاده از کدگذاری محوری تعداد ۹۰ مفهوم زیر استخراج گردید. در نهایت با کدگذاری انتخابی و از طریق چندین مرحله به صورت رفت و برگشت با نظر خبرگان اصول استخراج شده، مطرح و موارد مشابه کنار هم قرار گرفت.

جدول ۱. استخراج اصول دکترینی از مفاهیم کلی تر

اصول مستخرجه	مفاهیم کلی تر
فرماندهی و مدیریت جهادی	داشتن تفکر راهبردی-فرماندهی مقتدرانه- روحیه جهادی و انقلابی- شجاعت و دورانیشی- بصیرت، قدرت تشخیص و تحلیل- رهبری و فرماندهی جهادی- داشتن ویژگی‌های ارزشی همچون: ایمان، توکل و تقوای الهی، ولایت‌مداری
تعهد، ولایت‌مداری، شایستگی و انگیزه فراگیران	تعهد دینی و اخلاقی توأم با تکلیف‌گرایی- ممتاز کردن افراد طالب علم از ناآگاه- گزینش صحیح فراگیران برای آموزش- اثبات شایستگی برای احراز مسئولیت- تأکید بر ولایت‌مداری، تفکر و عمل بسیجی و سادگی و بصیرت- محور قرار دادن معنویت- حفظ منزلت پاسداری
عالم و عامل بودن اساتید و مربیان آموزشی	بهره‌گیری از عالمان فاضل، مهذب و عامل و دسترسی فراگیران به این الگوها- تأکید بر خردورزی در امور تربیتی و آموزشی- آراسته شدن مربیان و اساتید به صفات اخلاقی- شرح صدر اولین خصوصیت مربیان و اساتید
مشی نظامی‌گری توأم با تربیت دینی	توأم بودن تعلیم و تربیت و تقدم رتبه‌ای تزکیه بر تعلیم- ضرورت آموزش‌های عقیدتی و نظامی- تبیین دقیق مبانی، اصول و شاخص‌های تعلیم و تربیت با رویکرد دینی و کاربردی آن در کنار آموزش‌های نظامی- مکمل بودن آموزش‌ها- تأکید بر نقش هدایت‌گری قرآن- تأکید بر معنویت‌گرایی- تأکید بر الگو بودن سیره ائمه- تحت فرماندهی عالی مقام رهبری- تبدیل سپاه به دانشگاه انسان‌سازی با تأکید بر یادگیری و یاددهی- مشی نظامی‌گری در آموزش، انضباط، سازمان‌دهی، وفاداری و تدین
تناسب متن و محتوای آموزش‌ها با نیازهای مأموریتی	تناسب آموزش‌ها با سطح فراگیران- تناسب آموزش‌ها با مطالبات عملیاتی- تناسب آموزش‌ها با سطح تهدیدات- متناسب‌سازی آموزش‌ها با نوع ابزار- متناسب‌سازی آموزش‌ها با میدان نبرد- متناسب‌سازی آموزش‌ها با نیازها
تناسب فضا و محیط تربیت و آموزش با نیازهای مادی و معنوی کارکنان	ضرورت توجه و فضا‌سازی محیطی و نهادینه‌سازی حفاظت‌و اطلاعات - انتخاب موقعیت مکانی متناسب با مأموریت، اهداف آموزشی و سطح دوره- ضرورت مسئله پرورش و سرمایه انسانی- هدایت و دادن امید و انرژی به جوانان- تأثیر پرورش در رفتار و رشد شخصیت و اعتمادبه‌نفس فرد- مراعات قوانین و ضوابط در برخورد با تخلف و بی‌انضباطی- کوهستانی بودن و موقعیت جغرافیایی و بهره‌گیری از عوامل بازدارنده دفاعی مؤثر

اصول مستخرجه	مفاهیم کلی تر
پویایی، ترتیب و توالی در طراحی و برنامه‌ریزی آموزشی	پویایی و نوشوندگی و انعطاف‌پذیری-چابک و روزبه‌روز نو شوندگی- به‌روز بودن آموزش‌ها- روزآمد نمودن متن و محتوای آموزشی- بازنگری، طراحی فرایندهای تربیتی آموزشی و روزآمد نمودن متن و محتوای آموزشی- مشخص نمودن نیازهای آموزشی حال و آینده ن.م
انعطاف‌پذیری تناسب و انسجام در ساختارهای آموزشی	توسعه آموزش‌های فرماندهی و مدیریت مبتنی بر اصول رهبری و فرماندهی طبق الگوی اسلامی جای فرماندهی کلاسیک نظامی- انعطاف‌پذیری، چابک سازی و کاربردی سازی آموزش‌ها- طراحی ساختاری منسجم و روزآمد نیروهای مسلح، متناسب با اهداف و مطابق با شاخص‌های اسلامی برای آموزش نیروهای نظامی
تأمین و کفایت در بودجه و اعتبارات آموزشی	توجه ویژه هم به عوامل و عناصر کمی نظیر تعداد مراکز، بودجه هزینه تحقیقات نظامی، پژوهش‌شده‌ها و مراکز جدید نظامی و هم به عوامل متعدد کیفی نظیر خلاقیت و نوآوری-افزایش عامل اقتصادی، دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی- عامل اقتصادی، دور ایستایی- محوریت منابع و سرمایه‌های انسانی- ضرورت شناخت آمادگی و توانمندسازی تخصصی منابع انسانی
کارآمدی، اقتضایی و معتبر بودن روش‌ها و فرآیندهای آموزشی	جامع، توسعه‌ای و کاربردی- پایه‌ریزی جامع و به‌روز نگه‌داشتن تربیت و آموزش مبتنی بر دانش و مهارت‌های نوین دفاعی امنیتی- بهره‌گیری از دستاوردهای جهانی (حتی از منابع و مراجع بیگانه و دشمن)- کوچک‌سازی و چابک‌سازی- هدف‌محوری و تهدید محوریت توأمان- آموزش عملیات سریع، قاطع و عملیات مرکب و به‌کارگیری نیروهای ویژه
تداوم، انعطاف‌پذیری و کفایت زمان و مدت دوره‌های آموزشی	مداومت، استمرار و پیوستگی در سیر مقاطع و محتوای تربیتی و آموزشی در طول خدمت- لحاظ نمودن تمام دوره‌ها و آموزش‌های طولی، عرضی، کارورزی، حین خدمت، یگانی... - تداوم آموزش و تدریجی بودن امر تربیت و آموزش- تأکید بر استمرار آموزش‌ها- تأکید بر طیف‌های سه‌گانه مأموریتی
بهره‌گیری از تجارب در تربیت و آموزش فراگیران	آشنایی با ابعاد دفاع مقدس، جبهه مقاومت و جنگ‌های اخیر- استفاده از مربیان و اساتیدی که خود از نزدیک دفاع مقدس را تجربه و لمس کرده‌اند- تأکید بر تجربه‌آموزی و دانش‌افزایی- به‌کارگیری تجارب دفاع مقدس- بیان دستاوردهای نظامی دفاع مقدس
بومی‌سازی و اثربخشی وسایل و تجهیزات آموزشی و کمک آموزشی	نوآوری و پویایی- خلاقیت و نوآوری در تربیت و آموزش- خوداتکایی و بومی‌سازی فناوری آموزشی- به‌کارگیری افراد خلاق- بهره‌گیری از تجهیزات نوین و فناوری‌های نوین- بومی‌سازی علوم و فنون جدید- تأکید بر مدیریت دانش و تولید علم و بهره‌گیری

اصول مستخرجه	مفاهیم کلی تر
	از دستاوردهای علمی نوین بشری - گسترش تعامل و همکاری فعال با سایر کشورها - تبدیل دانش ضمنی به تصریحی - استقلال همه‌جانبه - توسعه صنعت دفاعی - توسعه و هدایت تحقیقات صنعتی - صنعت دفاعی دانش‌بنیان
توسعه تربیت و آموزش‌ها متناسب با اهداف والای انقلاب اسلامی	گسترش جبهه مقاومت در منطقه و پاسداری در عمق راهبردی انقلاب اسلامی - دفاع مردم‌پایه و بازدارندگی دفاعی - تشکیل هسته‌های حزب‌الله در سراسر جهان - کمک به انقلاب فرهنگی در جهان اسلام - حمایت از جنبش‌های آزادیخواه و رهایی‌بخش - مبارزه با تروریسم بین‌الملل و استکبار جهانی - پاسداری از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن - توسعه و تعمیق انقلاب اسلامی در داخل و خارج از کشور با تأکید بر ظرفیت‌سازی و قابلیت‌آفرینی مستمر و منحصربه‌فرد - عمق‌بخشی دفاعی

روش‌شناسی پژوهش

با توجه به اینکه پژوهش حاضر در صدد تدوین «دکترین تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی» با استفاده از یافته‌ها و نتایج پژوهش می‌باشد و به یکی از نیازهای کنونی سپاه پاسخ می‌دهد در نتیجه از نوع پژوهش کاربردی است و از آنجاکه موجب توسعه و تقویت دانش تدوین دکترینی در حوزه‌های مختلف و مورد نیاز سپاه پاسداران انقلاب اسلامی خواهد شد، از نوع توسعه‌ای است. روش پژوهش ضمن توصیفی تحلیلی بودن، موردی - زمینه‌ای بوده و در این تحقیق از داده‌های کمی و کیفی (جامعه‌خبرگی، جامعه آماری، مصاحبه عمیق، جلسات خبرگی و پرسش‌نامه) استفاده می‌شود.

جامعه آماری پژوهش (ویژگی‌ها و حجم)

با توجه به تخصصی بودن موضوع پژوهش، محدود بودن افراد خبره و صاحب‌نظر مرتبط با مسائل دکترینی در حوزه موردنظر، جامعه تحقیق به صورت هدفمند از بین خبرگان نظامی و متخصصان امور در سطح نیروهای مسلح، که دارای ویژگی‌های زیر بودند، انتخاب شده‌اند:

دارای سابقه خدمت در مشاغل راهبردی یا جایگاه سرتیپی به بالا در سپاه پاسداران و ستاد کل نیروهای مسلح، یا سطح تحصیلات دکترا و یا در زمینه موضوع این رساله دارای آثار علمی و پژوهشی باشند.

با توجه به ویژگی‌های بالا و تخصصی بودن موضوع و محدود بودن جامعه مورد نظر، جامعه آماری این پژوهش ۶۱ نفر است.

با توجه به حجم جامعه صاحب نظر و حجم جامعه خبرگی که کمتر از ۱۰۰ نفر بوده است، از روش نمونه‌گیری تمام‌شمار استفاده شده و در نتیجه جامعه نمونه همان جامعه آماری است.

جدول ۲. تعداد نمونه و حجم نمونه‌گیری

ردیف	نام سازمان	تعداد
۱	قرارگاه مرکزی حضرت خاتم الانبیا (ص)	۵
۲	ستادکل نیروهای مسلح	۵
۳	دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی	۴
۴	مرکز تدوین دکترین سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۱۲
۵	معاونت عملیات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۷
۶	سازمان اطلاعات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۳
۷	سازمان بسیج مستضعفین سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۴
۸	نیروی قدس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۵
۹	نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی	۸
۱	معاونت آموزش سپاه و دارای سابقه مسئول معاونت آموزش در سپاه	۸
	جمع کل جامعه صاحب نظر و جامعه خبرگی	۶۱ نفر

روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها

به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها ابتدا با انجام مطالعات نظری با بررسی اندیشه‌ها و دیدگاه‌های نظریه پردازان نظامی، نسبت به دکتترین و بررسی دیدگاه‌های مختلف پیرامون فرایند تدوین دکتترین، از طریق مطالعات نظری و بررسی‌های اسنادی و میدانی، مصاحبه‌های عمیق و نشست‌های خبرگی؛ مبانی و عوامل مؤثر در تدوین دکتترین راهبردی تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و همچنین اهداف و چشم‌انداز تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی احصا شد.

برای دستیابی به مفاهیم دکترینی، از روش تحلیل محتوا با استفاده از کدگذاری‌های داده‌بنیاد انجام شد و تعداد ۴۵۴ مفاهیم اولیه کدگذاری و سپس این مفاهیم دسته‌بندی و ۱۲ مفهوم کلی‌تر تولید و استخراج گردید.

در ادامه روند پژوهش، به‌منظور تأیید مفاهیم استخراج‌شده در قالب اصول تربیت و آموزش و نیز ارتباط هر یک از اصول با مبانی و عوامل مؤثر بر تدوین دکترین، پرسش‌نامه‌ای تنظیم و بین جامعه صاحب‌نظر توزیع و نظرات آن‌ها اخذ گردید.

برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری‌شده از روش‌های کمی آماری جداول توزیع فراوانی و نمودارهای استنباطی به منظور تشریح و تبیین پاسخ‌های داده‌شده به پرسش‌ها، استفاده گردید. در ادامه با استفاده از نرم‌افزارهای تخصصی آماری و نیز نرم‌افزارهای مربوطه همچون excel, spss نسبت به آزمون‌گیری و بررسی اصول دکترین اقدام شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های پژوهش

استخراج اصول از مفاهیم دکترینی

بعد از چندین مرحله به‌صورت رفت و برگشت با نظر خبرگان، تعداد ۱۲ اصل دکترینی (اصول راهنمای تربیت و آموزش سپاه) به شرح جدول ۲ احصا گردید.

جدول ۲. اصول راهنمای تربیت و آموزش سپاه

ردیف	اصول مستخرجه	دکترین (اصول راهنمای تربیت و آموزش سپاه)
۱	فرماندهی و مدیریت جهادی	اصل شایسته‌گزینی
	تعهد، ولایت‌مداری، شایستگی و انگیزه فراگیران	
	عالم و عامل بودن اساتید و مربیان آموزشی	
۲	مشی نظامی‌گری توأم با تربیت دینی	اصل تربیت دینی
۳	تناسب متن و محتوای آموزش‌ها با نیازهای آموزشی	اصل تناسب
	تناسب فضا و محیط تربیت و آموزش با نیازهای مادی و معنوی کارکنان	
۴	پویایی، ترتیب و توالی در طراحی و برنامه‌ریزی آموزشی	اصل پویایی
۵	انعطاف‌پذیری، تناسب و انسجام در ساختارهای آموزشی	اصل انعطاف‌پذیری
۶		اصل انسجام
۷	تأمین و کفایت در بودجه و اعتبارات آموزشی	اصل تأمین

ردیف	اصول مستخرجه	دکترین (اصول راهنمای تربیت و آموزش سپاه)
۸	کارآمدی، اقتضایی و معتبر بودن روش‌ها و فرآیندهای آموزشی	اصل کارآمدی
۹	تداوم، انعطاف‌پذیری و کفایت زمان و مدت دوره‌های آموزشی	اصل تداوم
۱۰	بهره‌گیری از تجارب در تربیت و آموزش فراگیران	اصل تجربه محوری
۱۱	بومی‌سازی و اثربخشی وسایل و تجهیزات آموزشی و کمک‌آموزشی	اصل بومی‌سازی
۱۲	توسعه تربیت و آموزش‌ها متناسب با اهداف والای انقلاب اسلامی	اصل توسعه

جدول ۳. درصد فراوانی دکترین

دکترین (اصول)	موافق درصد فراوانی	مخالف درصد فراوانی	بدون جواب درصد فراوانی	درصد فراوانی دکترین						خیلی کم	خیلی زیاد	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	بدون جواب	میانگین	t.value	Sig	فردین	رتبه	نتیجه
				خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	بدون جواب												
نشایسته گزینی	95/1	3/3	1/6	0	1/6	3/3	0	1/6	3/3	0	1/6	3/3	24/6	65/6	4/9	4/62	19/16	0/00	7.48	۲	تایید
تربیت دینی	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	67/2	0	4/66	25/22	0/00	7.60	۱	تایید	
تناسب	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50/8	0	4/43	17/29	0/00	6.77	۵	تایید	
پویایی	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	60/7	0	4/49	16/15	0/00	7.13	۳	تایید	
انعطاف پذیری	95/1	3/3	1/6	0	1/6	3/3	0	1/6	3/3	0	1/6	3/3	47/5	4/9	4/33	12/94	0/00	6.14	۹	تایید	
انسجام	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	42/6	0	4/36	16/78	0/00	6.27	۷	تایید	
تامین	96/7	3/3	0	0	0	3/3	0	0	0	0	0	0	29/5	4/9	4/12	11/73	0/00	5.38	۱۱	تایید	
کارآمدی	96/7	0	3/3	1/6	1/6	0	1/6	1/6	1/6	1/6	1/6	1/6	59/0	0	4/49	15/20	0/00	7.02	۴	تایید	
تداوم	96/7	1/6	0	0	1/6	0	1/6	0	1/6	0	1/6	0	55/7	1/6	4/45	14/61	0/00	6.74	۶	تایید	
تجربه محوری	93/4	4/9	1/6	0	1/6	4/9	0	1/6	4/9	0	1/6	4/9	49/2	4/9	4/28	10/87	0/00	6.08	۱۰	تایید	
بومی سازی	90/2	3/3	6/6	1/6	6/6	3/3	0	1/6	6/6	0	1/6	6/6	37/7	8/2	4/20	10/65	0/00	5.23	۱۲	تایید	
توسعه	90/2	3/3	6/6	1/6	6/6	3/3	0	1/6	6/6	0	1/6	6/6	45/9	8/2	4/38	13/26	0/00	6.15	۸	تایید	

رتبه‌بندی اصول دکترین راهبردی تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

با عنایت به تأیید اصول دوازده‌گانه دکترین راهبردی تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به وسیله جامعه آماری صاحب نظر، برابر آزمون فریدمن همه اصول برابر میانگین رتبه مرتب گردید که در جدول ۴ نشان داده شده است.

جدول ۴. رتبه‌بندی اصول دکترین با استفاده از آزمون فریدمن

رتبه	فریدمن	میانگین رتبه ^۱	میانگین	اصول (دکترین) راهبردی تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی
۱	۶۰/۷	۲۲/۲۵	۶۶/۴	اصل تربیت دینی
۲	۴۸/۷	۱۶/۱۹	۶۲/۴	اصل شایسته‌گزینی
۳	۱۳/۷	۱۵/۱۶	۴۹/۴	اصل پویایی
۴	۰۲/۷	۲۰/۱۵	۴۹/۴	اصل کارآمدی
۵	۷۷/۶	۲۹/۱۷	۴۳/۴	اصل تناسب
۶	۷۴/۶	۶۱/۱۴	۴۵/۴	اصل تداوم
۷	۲۷/۶	۷۸/۱۶	۳۶/۴	اصل انسجام
۸	۱۵/۶	۲۶/۱۳	۳۸/۴	اصل توسعه
۹	۱۴/۶	۹۴/۱۲	۳۳/۴	اصل انعطاف‌پذیری
۱۰	۰۸/۶	۸۷/۱۰	۲۸/۴	اصل تجربه‌محوری
۱۱	۳۸/۵	۷۳/۱۱	۱۲/۴	اصل تأمین
۱۲	۲۳/۵	۶۵/۱۰	۲۰/۴	اصل بومی‌سازی

نتیجه‌گیری

براساس تحلیل اسنادی و جمع‌آوری ادبیات و مبانی نظری پژوهش، استفاده از نظر خبرگان، تجزیه و تحلیل انجام‌شده، اصول راهنمای دکترین تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

1. Mean Rank

بر اساس مبانی و عوامل مؤثر عبارت است از:

۱. اصل تربیت دینی؛ تربیت دینی به معنای فراهم آوردن زمینه رشد و پرورش استعداد‌های انسان برای رسیدن به کمال مطلوب است که با تقدم تزکیه بر تعلیم، تحقق می‌یابد. بر این اساس، در طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی، تربیت دینی توأم با نظامی‌گری به‌منظور پرورش نیروهای توانمندی که دارای ویژگی‌هایی چون ایمان، انضباط، ولایت‌مداری، اینتارگری، بصیرت، تخصص، خلاقیت، مسئولیت‌پذیری، پایبندی به انقلاب اسلامی و برخوردار از شناخت لازم نسبت به مسائل جامعه و جهان باشند، باید توجه شود.
۲. اصل شایسته‌گزینی؛ شایسته‌گزینی به معنای بهره‌گیری از انرژی خلاق افراد نخبه، دارای صلاحیت لازم و برگزیده در پست‌ها، مدیریت‌ها و مشاغل سازمانی است. بر این اساس، در انتصاب فرماندهان و مدیران تربیت و آموزش، شایستگی و توان مدیریت جهادی که به معنی علم و هنر رهبری و کنترل فعالیت‌های دسته‌جمعی، مبتنی بر ارزش‌ها و فرهنگ جهادی برخاسته از اندیشه و باورهای مذهبی و ایمان افراد انقلابی جهت نیل به اهداف است و در جذب و به‌کارگیری مربیان و اساتید، اعتقاد راسخ به اهداف والای انقلاب اسلامی، عامل بودن آنان و در پذیرش فراگیران در مراکز تربیتی و آموزشی، به تعهد، ولایتمداری، انگیزه و شرایط جسمی آنان برای خدمت در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، باید توجه شود.
۳. اصل پویایی؛ به معنای تمایل به تغییرات، تحولات تکاملی، پیشرفت و توسعه کیفی و به‌روزرسانی روش‌ها، برنامه‌ها، متون و محتوا متناسب با نیازهای حال و آینده است. بر این اساس در تعیین نیازهای تربیت و آموزش فردی، شغلی و سازمانی، طراحی مقاطع تحصیلی و دوره‌های آموزشی طولی و عرضی، تدوین برنامه و محتوای درسی، به‌کارگیری آیین‌نامه‌ها، روش‌ها، مقررات و استفاده از ابزارهای آموزشی و کمک‌آموزشی، باید به پویایی، توجه شود.
۴. اصل کارآمدی؛ کارآمدی به معنای توانایی و اثربخشی ارکان سازمان در پاسخگویی به نیازها در ابعاد گوناگون و متنوع شغلی و مأموریتی است. بر این

اساس، باید به کارآمدی ساختارها، نظامات، روش‌ها، فرآیندها، برنامه‌ها، متن و محتوای تربیتی و آموزشی سپاه برای تعمیق یادگیری عملی و افزایش مهارت فراگیران تا حد اطمینان از تسلط کامل آنها در انجام دقیق، سریع و صحیح وظایف محوله در اجرای مأموریت‌ها، توجه شود.

۵. اصل تناسب؛ تناسب به معنای تجسمی از کیفیت رابطه مناسب و هماهنگی میان اجزا با یکدیگر و با کل سازمان است که موجب ایجاد احساس نظم در ترکیب بین اجزا می‌شود. بر این اساس، باید بین ارکان تربیت و آموزش (ساختار سازمانی، متن و محتوا، محیط و فضای آموزشی و...) و اهداف، مأموریت‌ها، نظام آموزشی کشور و نیازهای مادی و معنوی فراگیران و کارکنان تربیتی و آموزشی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، تناسب وجود داشته باشد.

۶. اصل تداوم؛ تداوم به معنای انجام فعالیت‌های لازم به صورت مداوم، پیوسته و همگام با پیشرفت زمان است. بر این اساس، از ابتدای ورود به خدمت کارکنان تا هنگام رهایی آنان از خدمت در سپاه پاسداران، باید به تداوم در ترتیب و آموزش کارکنان، با پیش‌بینی و اجرای برنامه‌های تربیتی و آموزشی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و طولانی‌مدت، توجه شود.

۷. اصل انسجام؛ انسجام به معنای سازگاری، رابطه و تعادل منطقی بین ارکان و اجزای هر سازمان است. بر این اساس، در ساختارها، نظامات، فرآیندها، دوره‌ها، متن و محتوا و به‌طور کلی بین تمام اجزا و ارکان تربیت و آموزش سپاه، به وجود انسجام بین آنها، باید توجه شود.

۸. اصل توسعه؛ توسعه به معنای بهبود، رشد و گسترش همه شرایط و جنبه‌های مادی و معنوی در سازمان است. بر این اساس، در تربیت و آموزش کارکنان و نیروهای بسیج مردمی، باید به توسعه در ابعاد و سطوح مختلف تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی متناسب با اهداف والای انقلاب اسلامی و تعمیق فرهنگ و تفکر جهادی، توجه شود.

۹. اصل انعطاف‌پذیری؛ انعطاف‌پذیری به معنای قابلیت تغییر و تطبیق با هرگونه شرایط و موقعیت در ابعاد مختلف، بدون تغییر بنیادین در ماهیت است. بر این اساس، در ایجاد و

- فرض و بسط ساختارها، برنامه‌ها، روش‌ها، زمان و مدت دوره‌های تربیتی و آموزشی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، باید به انعطاف‌پذیری، توجه شود.
۱۰. اصل تجربه‌محوری؛ به معنای استفاده از تجاربی است که فرآیند مواجهه و شناخت مسئله، اتخاذ تصمیم و اقدام در جهت اجرای آن برای حل یک مسئله یا مشکل جدید را مهیا می‌کند. بر این اساس، در تربیت و آموزش کارکنان باید استفاده از تجارب دفاع مقدس، جبهه مقاومت و جنگ‌های اخیر و پیشرفت‌های علمی سایر کشورها و به کارگیری مرییان و اساتید مجرب که خود از نزدیک عملیات متعدد را تجربه و لمس کرده‌اند، مورد توجه بیشتری قرار گیرد.
۱۱. اصل تأمین؛ تأمین به معنای اقدامات و روش‌های تحصیل و به دست آوردن امکانات، تجهیزات و پشتیبانی‌های علمی، فنی، آموزشی و مالی است. بر این اساس، در برآورد و پیش‌بینی نیازها و هزینه‌های تربیت و آموزش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به لحاظ بودجه و اعتبارات، امکانات و وسایل آموزشی و کمک‌آموزشی، باید توجه شود.
۱۲. اصل بومی‌سازی؛ به معنای دست‌یابی به خودکفایی و کاستن از وابستگی به بیگانگان با حفظ پویایی و دور نبودن از پیشرفت‌های علمی و فنی است. بر این اساس، در تدریس و تدوین متون و محتوا و بهره‌گیری از وسایل آموزشی و کمک‌آموزشی در تربیت و آموزش، باید از ظرفیت‌های علمی و تجربی خبرگان و تحقیقاتی داخلی در راستای بومی‌سازی، توجه شود.

فهرست منابع

- قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۳)؛ نشر دارالقرآن، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، قم.
- نهج البلاغه، ترجمه: محمد دشتی، چاپ دوم (۱۳۸۶)، مشهد، آئین تربیت.
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، حدیث ولایت، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷ ش.
- امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)، صحیفه امام، ج ۱۴، (تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار).
- الف - منابع فارسی:
- باقری افشردی، محمدحسین، (۱۳۹۵)، جزوه درسی دانشگاه عالی دفاع ملی: تهران
- پاتاجو، نوئل، (۱۳۸۴)، راهنمای تدوین دکترین، مترجم داوود علمایی، نشر دانشکده فرماندهی و ستاد، دوره عالی جنگ سپاه، تهران
- تهامی، سید مجتبی، (۱۳۹۰)، امنیت ملی تهران، انتشارات آجا، جلد اول - چاپ دوم.
- ثروتی، محسن و مظلومی، علی، (۱۳۹۱)، راهنمای آموزشی تدوین دکترین، تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۸۳)؛ مبانی و تاریخ اندیشه نظامی در جهانی، تهران، دافوس سپاه، دوره عالی جنگ.
- خانی، عبدالله، (۱۳۸۳)، «نظریه‌های امنیت ملی»، تهران، انتشارات موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.
- دانش آشتیانی، محمدباقری، (۱۳۸۹)، اصول و روش تدوین دکترین نظامی، فصلنامه نظم و امنیت انتظامی، شماره سوم، سال دوم
- رضایی، اسماعیل و گنج‌خانلو، نورالدین (۱۳۹۳) دکترین نظامی، درآمدی بر مسائل نظامی امنیتی و راهبردی عصر حاضر، تهران، قرارگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) آجا، مرکز مطالعات راهبردی
- زهدی، یعقوب، (۱۳۸۶)، مقایسه سیاست دفاعی با راهبرد دفاعی و دکترین دفاعی، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۱۷، سال پنجم
- سلامی، حسین، (۱۳۹۰)، درآمدی بر مفاهیم عملیاتی و راهبردی پدافند غیرعامل، گردآورنده شامحمدی، محمد تهران، سازمان پدافند غیرعامل.
- شامحمدی، محمد (۱۳۹۴)، «دکترین پدافند غیرعامل جمهوری اسلامی ایران در برابر تهدیدات ناهمگون»، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع.
- قنبری جهرمی، محمدحسین، (۱۳۹۴)، طراحی دکترین بازدارندگی همه‌جانبه ج.ا. ایران در چشم‌انداز بیست‌ساله کشور، تهران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی
- محمد بن محمد مفید، الإرشاد فی معرفه حجج الله علی العباد، ج ۲، (قم: مؤسسه آل‌البیت علیهم‌السلام، ۱۴۱۳ ق)، ص ۹۱.
- منزوی مسعود، (۱۳۸۸)، کتاب جنگ با ایران، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی
- نوروزی، محمدتقی، (۱۳۹۱)، رهنامه دفاعی - امنیتی نیروهای مسلح ج.ا. ایران، تهران: بنیاد قرآن و عترت به سفارش مرکز مطالعات تحول

